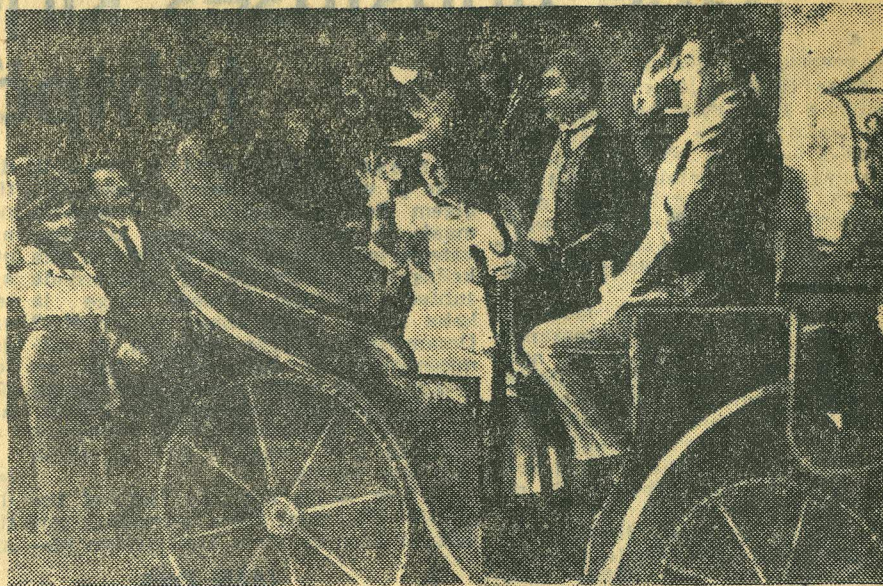

Steen RAT «Estonia» lavastusest: Sander (Ervin Kärvet) ja Piibelet (T. Tralla)...

...ja RAT «Vanemuise» lavastusest

«Nemä om egaüts esi omale «Pisuhänna» tennü...»

See «Pisuhänd» on üks paganama krutskitega lugu. Kas või sellepärast, et ta ei vanane. Oma elulisust tõestas juba seegi osa Vilde komöödiast, mis nüüd muusikalise lavaloona publiku ette jõudis. Igatahes tekkis tõsine tahtmine lugu ennast, ehedat «Pisuhända» ilma muusikalise ja literatuurse aheraineta laval näha. Kas või sellepärast, et Vilde komöödiast ei ole saanud täisvärki muusikalist komöödiat, ei ole sündinud uut lugu uues žanris. Et niisugune vägitükk võimalik oleks olnud ja kuidas säärast asja tehakse, seda oleks võinud väga käepärase näitliku õppevahendi pealt uurida. Närtsimatus värskuses jõuab ju «Estonia» laval juba 150. etenduseni B. Shaw' «Pygmalioni» järgi loodud musical «Minu veetlev leedi». Selles on elama jäänud «Pygmalioni» vaim ja Shaw' mõte, ühtlasi aga on sündinud ka muusikaline näidend, tore, omaette terviklik lugu laulude ja tantsudega. Klassikalise «Pisuhänna» kullatüki kõrval mõjub «Mees pisuhännaga» aga kassikullana.

Libreto autor on Ardi Liives. Tema austusest Vilde vastu kõneleb see, kui palju ta autori teksti puhtalt oma libretosse on võtnud. Paiguti jookseb puhas Vilde tekst Vilde loodud olukorda-

„Mees pisuhännaga“ kahes teatris

orkestri kõlaline külg, temale omasel tagasihoidlikul viisil on antud muusikalised iseloomustused tegelastele.

Muusikalise ülesehituse mõttes on «Mees pisuhännaga» loodud vabas vormis. Siin pole Viini operetis nõutavaid finaale ja muid skeemiks kujunenud vormivõtteid. Läbikomponeeritud mulje teosest annab eelkõige Piibelet juhtmotiivi mitmekordne ja erilimelne kasutamine. Peale selle korduvad teoses veel mõned muudki muusikalised kuiundid.

Ometi jääb muusikas nagu puudu karakteristika lõovusest, lüürika lennukusest. Ja põhjuseks tundub olevat libretost tulenev ja seejuures vaieldav printsiip — viia kõik ajastusse, lähutada Vilde «Pisuhänna» loomisajast. Niimoodi sidus helilooja ennast käsistalust. Marss ja valss, tango ja polka — paljude need siis ikka võimalusi pakuvad? Eriti kui neid on stiilselt läbi Esimese maailmasõja eelse prisma antud.

Meile kaasaegsena muusika kasutamine poleks kindlasti vastuollu sattu-

teatris korraga. See tekitab elevust ja loob nagu meie tingimustes ootamatult pingelise loominguise võistluse õhkkonna. Igatahes on nende ridade kirjanika lausa kimpus olnud, et vastata uudishimulike küsimustele: «Noh, kummas teatris on parem?»

Jäägu sedapuhku võidupärg välja andmata. Eriti sellepärast, et põhimõtteliselt ei ole kahe etenduse vahel eriti suurt vahet, kuigi nad vaatata pealtnäha üsnagi erinevatena võivad tunduda. Elu-olu kujutamisele, keskkonna iseloomustamisele ja ajaloolisele tõepärasele on mõlemad lavastajad — Epp Kaidu ja Udo Väljaots — palju tähelepanu pööranud. Missugune tüüpide galerii — vaesemad ja jõukamad linnakodanikud, ohvitserid, Vestmanni tüüriks, külalised Peterburist, õpetajannad, lapsed ja koolitüdrukud, ajalehepoisid ja lustitüdrukud... Seda fantaasiat, vormide, värvide ja materjalide küllust, mis laval näha! Silmad võtab päris kirjuks. Ja veel — kui palju vaeva on nähtud rekvisiidi ja mööbli muretsemisel. Künjalühtrid ja lambid, näpitsprillid ja jalutuskepid, toolid ja lauad. Tõepärased on isegi butafoorsed autod ja voorimehetroskad. Võib arvata, et mõlemad kunstni-

Erinevalt on teatrid mõistnud Vestmanni elulugu ja tema positsiooni linnas. «Vanemuise» Vestmann (E. Toridik) on ilmselt suhteliselt hiljuti maalt linna tulnud — vene saapa lõhn on tal veel küljes. Tema ise ja ta pere on maalähedasemad, ajalooliselt konkreetsemad, tõepärasemad kõiges selles, mida silm näeb Tartu Vestmanni jõukus ei paista veel silma, ta on uusriikas, kes alles hakkab seltskonda jõudma. Tartlased mängivad muusikalist komöödiat, nende lahenduse juured on rohkem sõnalavastusteatris.

«Estonias» on Vestmann (T. Maiste) juba hästi haljale oksale jõudnud, väliselt igapidi seltskonnainimene. Tema vanem tütar Matildegi (L. Panova) pole enam tõusiklikult saksatsev prouake nagu Tartus (L. Mark), vaid pealtnäha päris pesuehtne seltskonnadaam, kes vaid vihatujus ja oma kodu nelja seina vahel lubab endale ramedalt räusata. Ja vastavalt Vestmanni kujule on aste kõrgemale tõstetud ka kogu lavaseltskond, kes selles tükkis esineb. Tallinlaste «Mees pisuhännaga» on rohkem muusikateatri- ja operetitradiitsioonidele tuginev.

Kumb on õigem? Kes sellele mõistab

täisväärki muusikalist komöödiat, ei ole sündinud uut lugu uues žanris. Et nüüsguine vägitükk võimalik oleks olnud ja kuidas säärast asja tehakse, seda oleks võinud väga käepärase näitliku õppevahendi pealt uurida. Närtsimatus värskuses jõuab ju «Estonia» laval juba 150. etenduseni B. Shaw' «Pygmalioni» järgi loodud musical «Minu veetlev leedi». Selles on elama jäänud «Pygmalioni» vaim ja Shaw' mõte, ühtlasi aga on sündinud ka muusikaline näidend, tore, omaette terviklik lugu laulude ja tantsudega. Klassikalise «Pisuhänna» kullatüki kõrval mõjub «Mees pisuhännaga» aga kassikullana.

Libreto autor on Ardi Liives. Tema austusest Vilde vastu kõneleb see, kui palju ta autori teksti puhtalt oma libretosse on võtnud. Paiguti jookseb puhast Vilde tekst Vilde loodud olukordades ja tegevuspaikades. Sedamoodi on alles jäänud ka Vilde loodud karakterite põhijooned. Aga Liivesel pole nagu olnud täit usku Vilde komöödia mõjujõusse. Või on see talle tundunud liiga monotoonsena, operetilava jaoks liiga paigaltammuvana ja vähe vaheldusrikkana. Igatahes on kolmest vaatuses saanud kolmteist pilti, erinevaid tegevuspaiku on aga mälu järgi meelde tuletades välja mõeldud vähemasti kaheksa. Tänav ja raudteejaam, Suveaed ja peosaalid — kõik need on «Pisuhänna» tema aluselt kiiva kiskunud, sest iga uus koht toob kaasa ka uue keskkonna, Vilde aga ütleb: «Kõigi kolme vaatuse märgupaik on insener Sanderi töötuba.» Ent laval näeme kirevat piltide rida, värvikaid olustiku-stseene Eestimaa elust ja rahvatüüpidest enne Esimese maailmasõda.

Sedamoodi on kompaktsest karakterite komöödiast saanud hõredapoolne olustikuline lugu. Vildel on ajastu ja selle probleemid antud viie tege-laskuju, inimkarakterite ja nende vahelkõrde kaudu. Liives on läinud paljudest operetidest tuntud teed, toonud sisse tegevusega lõdvalt seotud rahvastseenid, rohkesti massi. Ja on sellega sündmustikku ülemäära killustanud, sisemise pinge lõdvaks jätnud.

Omapoolse kõige ulatuslikuma juurdekirjutusena on A. Liives loonud kolm ülistuskõnet Sanderi romaanile 2. vaatuses. Need on küll vildelikud, kuna nad tulevad mõneti meelde «Tabamata imet» ja sealseid kõnepidamisi. Aga seejuures mõjuvad need siiski ka võõralt, on nagu «teisest ooperist». «Pisuhänna» kammerlikust ja täpsest laadist langevad nad igatahes välja.

Muusika sellele teosele on loonud meie kõige viljakam kerge lavažanri komponist Boris Kõrver. Nagu oleme harjunud ootama, on Kõrveri muusika ka sedapuhku loodud hea maitsega, leidlikult, täpselt teksti meeleolusid jälgivalt. Värvikas ja vaheldusrikas on

ilmaade ja müüdi skeemiks kujunenud vormivõtteid. Lähikomponeeritud muusika teosest annab eelkõige Piibehele juhtmotiivi mitmekordne ja erilmeline kasutamine. Peale selle korduvad teoses veel mõned muudki muusikalised kuivõtteid.

Ometi jääb muusikas nagu puudu karakteristika lõovusest, lüürika lennukusest. Ja põhjuseks tundub olevat libretost tulenev ja seejuures vaieldav printsiip — viia kõik ajastusse, läh-tuda Vilde «Pisuhänna» loomisajast. Niimoodi sidus helilooja ennast käsistjalust, Marss ja vals, tango ja polka — paljude need siis ikka võimalusi pakuvad? Eriti kui neid on stiilselt läbi Esimese maailmasõja eelse prisma antud.

Meile kaasaegsema muusika kasutamine poleks kindlasti vastuollu sattunud teose ja selle karakteritega. Huvi-tab ju meid klassika ikka sedavõrd, kuivõrd tal meile midagi ütelda on, mida meie oma tänapäevasele positsioonile lähtudes sealt saame. «Minu veetleva leedi» muusika peaks ju siis veelgi ajaloolisem olema! Ajalooline tõepära pakub huvi ajaloo-olaste huvidega inimesele, teater eeldab aga eeskätt elavat elu, mõtte kaasaegsust, silla loomist minevikust meie juurde.

Kõige rohkem välgatusi tänapäeva poole tabab kõrv Paul-Eerik Rummo laulutekstides, kus on armast ironiat, muhedat nalja ning tabavat kujundlikkust. Kahju ainult, et «Estonia» praegustes akustilistes tingimustes mõndagi laulutekstidest lihtsalt ei jõua kuulajateni. Vahest sellepärast olid tehtud ka mitmed kärped (Sanderi laul põssast, suurem osa 3. vaatuse finaalist jm.).

Ilmselt on meil mõnedki olulised teoreetilised, nii üldisesse esteetikasse, kunstiloomingusse ja päris konkreet-selt teatritegemisse puutuvad küsimused veel ebaselged või lõpuni läbi mõtlemata. Vist ainult realismi printsiipide, kitsa mõistmisega saab seletada, mispärast «Mees pisuhännaga» nii õnnetult historismi takerdub.

Lavastus jõudis publiku ette kahes

vahele suurt vahet, kuigi nad vaatajale pealtnäha üsnagi erinevatena võivad tunduda. Elu-olu kujutamisele, keskkonna iseloomustamisele ja ajaloolisele tõepärale on mõlemad lavastajad — Epp Kaidu ja Udo Väljaots — palju tähelepanu pööranud. Missugune tüüpide galerii — vaesemad ja jõukamad linnakodanikud, ohvitserid, Vestmanni üürilised, külalised Peterburist, õpetajannad, lapsed ja koolitüdrukud, ajalehepoisid ja lustitüdrukud... Seda fantaasiat, vormide, värvide ja materjalide küllust, mis laval näha! Silmad võtab päris kfrjuks. Ja veel — kui palju vaeva on nähtud rekvisiidi ja mööbli muretsemisel. Kütinlalühtrid ja lambid, näpitsprillid ja jalutuskepid, toolid ja laud. Tõepärased on isegi butafoorsed autod ja voorimehetroskad. Võib arvata, et mõlemad kunstnikud, Mari-Liis Küla «Vanemuises» ja Uno Kärbis «Estonias», tegid tööd etenduse kujundusliku külje loomisel suure lusti ja rõõmuga.

Vilde «Pisuhänna» ümbervormimisel muusikaliseks komöödiaks on kuidagi isemoodi kiiva kiskunud ka komöödiast nii tuntud viie tegelase suhted-vahekorrad. Üksikust öökullist Piibehelest on ootamatult saanud boheemilise kambamees (Suveaia-pilt). Mõlemad Piibeheled (T. Tralla ja H. Peep) jäävad oma lüürilisuses Sandri (E. Kärvet, E. Koppel) varju. Sandri hädad ja sundkäigud kasvavad etenduses domineerima Osalt küllap vist ka sellepärast, et mõlemad näitlejad teevad säraküünlad üle kogu ansambli. Teema «Kord Vestmann all...» jääb aga üsna pisikeseks, paikse tähtsusega naginaks. Piibehele vaimne üleolek, tema riikalik võitlus oma õnne eest jääbki just seetõttu üsna tagaplaanile. Magusroosaks kipub kätte minema Laura kuu (H. Sallo ja M. Puusepp), kuigi H. Sallo püüab näidata ka Laura tragidust ja teataval määral veenabki selles, et peale kõige muu on ta ka vana Vestmanni tütar, käbi, mis kannust mitte liiga kaugele pole kukkunud.

Tartlased mängivad muusikalist komöödiat, nende lahenduse juured on rohkem sõnalavastusteatri.

«Estonias» on Vestmann (T. Maiste) juba hästi haljale oksale jõudnud, väliselt igapidi seltskonnainimene. Tema vanem tütar Matildegi (L. Panova) pole enam tõusiklikult saksatsev prouake nagu Tartus (L. Mark), vaid pealtnäha päris pesuehtne seltskonnadaam, kes vaid vihatujus ja oma kodu nelja seinaga vahel lubab endale ramedalt rüüsat. Ja vastavalt Vestmanni kujule on aste kõrgemale tõstetud ka kogu lavastuskond, kes selles tükis esineb. Tallinlaste «Mees pisuhännaga» on rohkem muusikateatri- ja operetitraditsioonidele tuginev.

Kumb on õigem? Kes sellele mõistab vastata. Tartlaste tugevus on nende elutruuduses, tallinlaste vooruseks on žanritruudus. Vaatemänguliseks kipuvad aga mõlemad jääma — üks üht-, teine teistpidi. Kujutamine ja näitamine võtab võimust kehastamise üle. Etendus saab elu ja hoo sisse siis, kui on peategelaste stseenid, kui jookseb Vilde tekst. Siis sünnib saalis elevust ja publik läheb toimuvaga kaasa, siis on kuulda reageerimist ja naeru Rahvastseenides aga, samuti ka mõnegi vahelelülkitud muusikanumbri ajal jääb publik ainult rahulikult registreerivaks pealtvaatajaks.

«Mees pisuhännaga» oli väga oodatud lugu. Oodatud «ilmakärakas» jäi aga märksa vähemaks kui loodeti. Mõneti hajaline libreto, operetipublikule mitte eriti ootuspärane muusika, lavastusliku lahenduse killustatus-kirevus — need on torked, mis sellel teosel ei lase eriti kõrgele orbiidile jõuda.

Eelöeldut ei maksa võtta mahategemisena, ammugi mitte sihiliku norimisena. Pigem on neid ridu ajendanud kirja panema arupidamised selle ümber, mispärast tugevast dramaturgilisest alusmaterjalist ei saanud ligilähedaselt niisama tugevat uues žanris teost ja etendust.

Vidrik Kivilo